

Ignacija Fridl

Skrivnostno zapisovanje skrivnosti

Ki jo je megla prinesla je že osmi roman v obsežni prozaistični bibliografiji Ferija Lainščka in tretji, ki se vrača v literarni topos pisateljevega rojstnega Prekmurja. Dejstvo ni nepomembno, saj sta v nasprotju z urbaniziranimi različicami Lainščkovih romanesknih zapisov (*Peronarjev*, *Grinte*, *Ajše Najše* in *Astralnega niza*) prav romana *Raza* in *Namesto koga roža cveti*, ki izraščata iz prekmurskega ambienta, požela dokaj enotno in navdušeno odobravanje tako literarnih kritikov in žirij (zanju je prejel Kajuhovo nagrado oziroma nagrado kresnik) kot številnih bralcev. Tudi z romanom *Ki jo je megla prinesla* Lainšček nedvomno dokazuje, da je trenutno neprekosljiv popisovalec sveta "med Muro in Rabo" in obenem izjemen detektor notranjih vzgibov ljudi. Toda kljub skupni geografski lokaciji pomeni roman *Ki jo je megla prinesla* v primerjavi z obema omenjenima deloma bistven tematski premik.

Tista, ki jo v Lainščkovem najnovejšem romanu "prinese megla", je ženska, čeprav lik iz vložene retrospektive o neke vrste "izvirnem grehu" z mokuškim župnikom Talaberjem, ki pa usodno determinira osrednje romaneskno dogajanje. To obsega odlomek iz biografije kaplana Jona Urskega (ali lahko v liku škofa Williema Jonifacija Urskega iz romana *Astralni niz* beremo njeno nadaljevanje?!), ki krščansko ljubezen razume kot materialno razdajanje, a ga katoliška Cerkev s premestitvijo v Mokuš, v močvirja ujeto vas, kamor duhovnikova noga po Talaberjevi nenadni smrti ni stopila že poltretje desetletje, izčrpno pouči, do kod seže njena darežljivost. Na križpotjih iskanja Mokuša se začenja Jonov boj za trdno vero in bližino Boga, prav tam, kjer se začenja tudi pokrajina vidne, a nepredvidljive manifestacije zla. To neizbrisno zaznamuje tudi Jona, od trenutka, ko ga v zanesljivo antološkem prizoru za prihodnjo slovensko literarno zgodovino podkuje zmešan starec, prek zapletov s farani pri obnavljanju razpadle cerkve in ženske željnim brodarjem Cirijem, nerazumevanju apokaliptičnih namigov zapuščenega "božjega otroka", slepega Malega, do končnega zločina, pod težo katerega zbeži iz vasi. V sklepnih delih romana je prizor Jonovega srečanja z naslovnim ženskim likom, ki pa ostaja preveč zamegljen, etuda, ki ni odigrana z vsemi literarnimi registri. In nazadnje še skopo poročilo, da je Mokuš izginil v povodnji, le obnovljena cerkev trdna priča o nekdanjem kraju.

Tako zgodovinsko kronistiko Jančarjevemu historičnemu fatalizmu zavezane *Raze* kot baladno biografičnost sage o nikoli dorasli duši ciganskega godca, naslovljene *Namesto koga roža cveti*, rojeva prav in zgolj Prekmurje, ta kovnica tragičnih individualnih usod v družbenih viharjih časa po prvi svetovni vojni, ta maternica iracionalnih želja in ravnanj med ravnice in mrtvice vraščene panonske duše. Z romanom *Ki jo je megla prinesla* pa prostor izgubi svoje določevalne razsežnosti. Tema romana je namreč povsem univerzalna, je hkrati tema slehernika in vsega človeštva, je variacija znane zgodbe o čudečem zazrtju v zvezdnato nebo in spremenljivem planju moralnega zakona v nas, prve velike zgodbe, izpisane evropskemu človeku, zgodbe, kot jo narekuje svetopisemska Beseda, zgodbe o Bogu in stvarjenju, izvirnem grehu in zlu, vesoljnem potopu in odrešitvi. Zgodbe, ki ni več ujeta med meridiane na zemljepisni karti sveta, temveč se godi povsod in v vsakem.

Zato tudi Lainšček dogajanja v romanu *Ki jo je megla prinesla* ne zakoliči več z razvidnimi mejniki najvzhodnejše slovenske pokrajine, pa vendar ga umešča v prefinjeno razvito in umetelno izpisano panonsko atmosfero - morbiden labirint neprehodnih močvar, raztresenih gričev in nepreglednih ravnin, kakršnega poznamo iz Žabotovega pisanja. Tudi izraz Mokuš je prekmurski lokalizem, bolj obče kot zemljepisno ime za ozke vodice, ki so se zagozdile v mastno ilovico in skoraj pozabile na svoj tek, in obenem homonim iz staroslovanske teolatrije. Tako Lainšček krščanske arhetipe razvija v soočenju z nekaterimi poganskimi prvini, biblični eshatologiji pa spretno podeljuje neko konkretno, domačo, slovenskemu bralcu bližnjo podobo, ne da bi jo obenem določno definiral z geografskimi koordinatami. Svojo variacijo svetopisemske Zgodbe o svetovni kataklizmi lokalizira na eno samo, nekje "Bogu za hrbtom" obstoječo vas, ne da bi jo tudi dokončno lociral. S tem pa dosega dvojni učinek.

Prvič, s postopki minimaliziranja prostora in drugih fabulativnih kategorij glede na izvorno Zgodbo Lainšček v romanu *Ki jo je megla prinesla* nakazuje, da lahko v primerjavi z bibličnim Tekstom pisateljevo pero izpiše le tekst, v primerjavi s svetopisemsko fresko o "zgodovini" sveta (od izvirnega greha prek vesoljnega potopa do redkih odrešenih) izriše le miniaturo. Pri tem v nasprotju s postmodernistično ustvarjalno hybris, ki v preigravanju in niveliranju velikih zgodb in literarne tradicije utemeljuje lastno pisanje, avtor vendarle ohranja neki spoštuječ, zavezujoč odnos do Božje Besede. Ta se razkriva tudi v posnemanju svetopisemske govornice (bibličnih imen - Jon, Baraba...) in variiranju njenega usodonosnega metaforičnega repertoarja, črke, ki se udejani (konec romana v celoti sovпада s prispodobno o zidanju hiše na skali in ne na zemlji, od koder jo odnese prva povodenj /Lk 6,47-49/, ki jo pisatelj izrabljuje za ponazoritev Jonovega položaja med Mokušani /str. 56/). In drugič, Lainšček z omejenimi sredstvi konkretiziranja fabule sodobnemu bralcu dopušča vse možne nivoje branja. Od konkretnih (zapis o Mokušu lahko beremo tako kot kroniko ene od številnih izginulih prekmurskih vasi v minulih stoletjih oziroma kot psevdohistorično razlago o njihovem izginotju kot tudi kot seizmografijo duševnih premikov nekega dušnega pastirja) do abstraktnih (katastrofični makrokozmos pripovedi je prispodoba

kaotičnega mikrokozmosa glavnega lika ter - posredno - sodobnega človeka). Od ideoloških (roman je bodisi kritika bodisi apologija krščanske vere in katoliške Cerkve) do metaliterarnih (roman o neizprosni dialektiki zločina in kazni, greha in odpuščenja) *Ki jo je megla prinesla* je arhaizirana, moralizirajoča in iracionalizirana različica kriminalnega žanra, fikcija, ki v sklepni kataklizmi prizorišča po vzgledu Ecovega *Imena rože* spretno zabriše za seboj vse možne sledi realnosti).

Takšen diapazon povsem nasprotujočih si interpretacij besedila, zaradi katerih se roman izmika hermenevtičnim in racionalizirajočim poskusom literarne kritike, ustvarja Lainšček z nekaterimi že kar zaščitnimi znaki svoje proze - fatalno žensko, ki se tako pisatelju kot bralcu razkriva le z distance, v nekakšnem pogledu od daleč, in zato njene vloge v celotnem romanesknem dogajanju nikoli ni moč natančno izmeriti, subtilno izbranim in brez psiholoških ekskurzov karakteriziranim osrednjim likom, posebej občutljivim za zunanje silnice, ki obvladujejo romaneskno dogajanje, ter z dovršeno fabulativno strukturo, ki ne temelji več na racionalni logiki ter metodah deduktivnega in induktivnega sklepanja, temveč jo sooblikujejo in zaznamujejo prav kaotični in iracionalni momenti. Te Lainšček v romanu *Ki jo je megla prinesla* še posebej natančno razvija, saj z njimi spregovarja o nedoumljivih poteh materializacije zla in pričujočnosti Boga. Pri tem uporabi tako ljudsko krščansko simboliko (podkev in konjske fige kot znamenje hudičevega dela) kot preverjene literarne obrazce. V liku Malega, ki je slep in nor obenem, na primer do skrajnih meja izostri dva arhetipa iz literarne tradicije - distanco med videnjem in vedenjem, ki je v evropski literarni zavesti znana že od Ojdipa dalje, ter vedenjem in vednjenjem, ki jo je s tipom "božjih otrok", vaških norčkov, katerih iracionalno dojemanje sveta, individualna pota sklepanja in nenadzorovani čustveni vzgibi odstopajo od normativiranega in racionaliziranega vednja skupnosti, a v sebi skrivajo veliko globlje, doživeto vedenje o Bogu, v slovenski prozaistiki uveljavil zlasti Ciril Kosmač. Zaradi svoje dvojne prizadetosti je Mali z vidika mokuške srenje, ki prisega na imperative zdravega razuma, egoizma in moči, le nekakšna božja nadloga, medtem ko njegove ugotovitve: "Zloduh je v sleherni razi," "Videli ste, pa ne verjamete. Jaz pa, ki nisem videl, verjamem," ali "Namesto, da bi prišli z Božjim, ga pravzaprav iščete," (str. 70 in 71) v katerih razkriva resnice, ki bi jih morala poznati le Jon in Gospod, v resnici nosijo v sebi strahospoštojučo preroškost.

Taras Kermauner v spremni besedi k romanu Lainščekov literarni opus bere kot avtorjevo neprestano približevanje Bogu in Cerkvi, ki se z zadnjim delom sklene s hierofanijo. Trditev se zdi še toliko bolj podkrepljena, če vemo, da je svet *P(p)eronarjev* na začetku Lainščkove prozaistične bibliografije še do skrajne mere zapisan odsotnosti in smrti boga; o tem posredno priča prizor kraje cerkvenih dragocenosti, ki jo nerealizirana slikarja izvedeta brez vsakršnih moralnih vprašajev. In če vemo, da so romaneskne osebe v kasnejši *Razi* in *Grinti* v skritih pomenkih z bogom in občutkih vesti, v katerih hočejo pretrgati grozljivi "molk neba", že veliko bliže na sledi božjemu. Pa vendar Lainšček v romanu *Ki jo je megla prinesla* niti z likom razdvojenega in dvomečega župnika Jona Urskega niti s precej dispartnimi prikazi postopkov Cerkve

ne ponuja dokončnih odgovorov. Zakaj sklepni škofovi stavki: "Bilo je, kakor je bilo. A še ste tu in trepetate. In - ali ni to tisto največ, kar imamo? Ali ni to edino, kar nam vsem še preostane?" govorijo, da ne vera po črki svetopisemskega zakona, temveč vztrajanje v veri kljub vsemu, kar smo storili, vnaša v grozo človeške eksistence odrešujoče čudeže.

Zato se zdi verjetnejša trditev, da Lainšček s svojim zadnjim romanom ob številnih žanrih, diskurzih in snoveh, ki jih je razgrnil v prejšnjih delih, razpira še eno paradigmo v neskončnem koordinatnem sistemu človekovega bivanja, s katero skuša - kot v vseh romanih od *Raze* dalje - znova določevati točke nikoli sklenjenega snidenja med realnim in fiktivnim svetom, intersubjektivnostjo in imanentizmom, racionalno logiko in iracionalno fantastiko. Tokrat sledi tistim koticom človekovih interierov, ki jih oblikujejo vprašanja o transcendenci, razpetosti med dvomom in globoko vero, spopadu z zlom in vztrajanju v kesanju. Zaradi svojega božjega poslanstva pa je figura duhovnika v pisateljevem beleženju odgovorov nanje zanesljivo najsubtilnejši reprezentant človeške stiske, izvirajoče iz "skritosti Boga". Romana *Ki jo je megla prinesla* torej ne gre brati kot Avtorjev odgovor na vprašanje: "Kaj je vera, Bog, Cerkev?" in nekakšno literarno teodicejo. Ne nazadnje o tem, da kljub tretjeosebno zastavljeni pripovedi Lainšček ne odgovarja, zagovarja in vrednoti, temveč zgolj popisuje, spregovarjajo že njegove uvodne besede: "Skrivnost, pomagaj mi, / da ne zapišem ničesar, / kar mora ostati skrivnost!"

Demon Marjana Rožanca

Najboljši športni eseji Marjana Rožanca, pospremljeni s spominskimi ali esejističnimi zapisi Milana Dekleve, Jožeta Dekleve, Žarka Petana in Toma Virka.

M
MIHELC